

บทที่ 1

บทนำ

ความเ็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนามนุษย์ เพื่อให้มนุษย์มีความเข้าใจตนเอง และสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้เกิดขึ้น ส่งผลให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของประเทศ ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยหลักในการพัฒนา เนื่องจากการพัฒนาประเทศจำเป็นต้องอาศัยทรัพยากรที่มีคุณภาพที่สำคัญนั้น คือ ประชากรของประเทศ ดังพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (2530) พระราชทานแก่คณะครูใหญ่และนักเรียนในพระตำหนักจิตรลดารโหฐานไว้ว่า "การศึกษา เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาความรู้ ความสามารถ ทศนคติ ค่านิยม และคุณธรรมของบุคคล เพื่อให้เป็นพลเมืองดี มีคุณธรรมและประสิทธิภาพ การพัฒนาประเทศย่อมกระทำได้สะดวก รวดเร็ว และได้ผลแน่นอน รวดเร็ว"

ปัจจุบันรัฐบาลได้เห็นความสำคัญและความจำเป็นของการศึกษา จึงได้พยายามหา มาตรการและวิธีการต่าง ๆ ในการที่จะส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนได้รับการศึกษาให้ กว้างขวางทั่วถึงและต่อเนื่อง โดยใช้แนวความคิดในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต (Life-Long Education) เป็นแนวคิดหนึ่งที่รัฐบาลได้นำมาให้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายและวิธีจัด การศึกษา เนื่องจากการศึกษาที่จัดอยู่ในระบบโรงเรียนนั้น ยังมีข้อจำกัดที่สำคัญอยู่บางประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความไม่เสมอภาคทางการศึกษาและความไม่ต่อเนื่องในโอกาสทางการศึกษา ดังที่เห็นจึงจำเป็นต้องอาศัยการศึกษาในลักษณะอื่นมา เสริมและเพิ่มเติมการจัดการศึกษาให้มีความ สมบูรณ์ยิ่งขึ้น การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน จึงได้เกิดขึ้นและพัฒนา รูปแบบ วิธีการให้ บริการมาอย่างต่อเนื่อง ดังที่ อุ่นตา นพคุณ (2523) ได้กล่าวถึง สาเหตุจำเป็นในการจัดการ ศึกษาอกระบบโรงเรียนไว้ 3 ประการ ดังนี้คือ

1. สาเหตุอันเกิดขึ้นจากข้อจำกัดของการศึกษาในระบบโรงเรียน
2. สาเหตุเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคม
3. สาเหตุจากแนวความคิดทางการพัฒนาที่เน้นทรัพยากรมนุษย์

จากความสำเร็จของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน รัฐบาลได้กำหนดเป็นนโยบายไว้ว่าแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 ให้การศึกษานอกระบบโรงเรียน (Non-Formal Education) เป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาที่ประสานสัมพันธ์กับการศึกษาในระบบโรงเรียน ทำให้เกิดการศึกษาลดตลอดชีวิต และคณะรัฐมนตรีชุดปัจจุบันได้แถลงนโยบายภายในเรื่องเดียวกันนี้ เมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม 2538 ในนโยบายการศึกษาตอนหนึ่งว่า "...จะส่งเสริมการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยการใช้เทคโนโลยีทางการศึกษาที่ทันสมัย เพื่อขยายการศึกษาให้เข้าถึงชนบทห่างไกลได้อย่างทั่วถึง..." (กระทรวงศึกษาธิการ คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี, 2538)

ในสภาพของการดำเนินงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน เป็นงานที่จัดดำเนินการโดยหลายองค์การหลายหน่วยงานและหลายสถาบัน โดยที่งานการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการกิจของหน่วยงานนั้น สำหรับหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยตรง คือ กรมการศึกษาโรงเรียน ซึ่งจำเป็นต้องปฏิบัติภารกิจของงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนทั้ง 3 ด้าน คือ การชดเชยโอกาสทางการศึกษา การเสนอทางเลือกอื่นให้กับผู้ขาดโอกาส ผู้พลาดโอกาส และผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา การสนับสนุนและส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัยโดยเน้นการประสานงานเป็นพุทธศาสตร์หลักของการปฏิบัติงาน และเปิดหลักการจัดการศึกษาเพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และเปิดโอกาสให้ทุกคนได้มีโอกาสศึกษาค้นคว้าความรู้ ผักกักกะ และปลูกฝังเจตคติที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพได้เท่าเทียมกันกับผู้อื่นสามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขตามควรแก่ศักยภาพ

ดังนั้นแผนพัฒนาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ฉบับที่ 7 (2535-2539) ได้กำหนดนโยบายไว้ว่า "เร่งขยายโอกาสและกระจายความเป็นธรรมในการให้บริการ การศึกษาพื้นฐานและการศึกษาต่อเนื่องที่มีคุณภาพแก่ประชาชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียนให้ทั่วถึง เพื่อเป็นพื้นฐานในการแสวงหาความรู้ในการดำรงชีวิตและการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ"

สภาพปัจจุบันของการดำเนินงานการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนได้ให้ความสำคัญตั้งแต่ระดับหมู่บ้านไปจนถึงระดับประเทศ เนื่องจากว่างานที่จะให้สำเร็จผลโดยสมบูรณ์ไปจนถึงระดับชาติได้ จำเป็นต้องเริ่มจากหน่วยงานระดับท้องถิ่นก่อน นั่นคือระดับหมู่บ้านและระดับตำบล ซึ่งจัดเป็นหน่วยงานระดับท้องถิ่นที่มีประชาชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนมากที่สุด เนื่องจากเป็นหน่วยของสังคมที่มีขนาดเล็กและมีเขตชนบทอยู่มาก การพัฒนาท้องถิ่นให้มีความเจริญก้าวหน้าได้ จำเป็นต้องมีการพัฒนาด้านท้องถิ่นก่อน โดยการให้การศึกษากับประชาชนด้วยวิธีการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่เหมาะสมเพื่อให้ประชาชนได้รับผลประโยชน์

อย่างจริงจังในการดำเนินงานจึงควรมีการวางแผนอย่างรอบคอบและรัดกุม โดยอาศัยสิ่งแวดล้อมและความต้องการของประชาชนแต่ละท้องถิ่นเป็นหลัก แต่การจะเข้าถึงประชาชนเพื่อให้รู้ถึงความต้องการของเขานั้น จะต้องเข้าไปคลุกคลีอย่างใกล้ชิดจนเป็นต้องง้อเจ้าหน้าที่ยี่เจ็ดที่จำนวนมากแต่ปัจจุบันปัญหาสำคัญในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับท้องถิ่น ปัญหาหนึ่งคือการขาดแคลนบุคลากร สำหรับบุคคลที่สามารถเป็นตัวแทนของรัฐที่จะประสานความเข้าใจระหว่างราชการกับท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ก็คือกำนันและผู้ใหญ่บ้าน เนื่องจากเป็นบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดและคลุกคลีกับประชาชนอยู่ตลอดเวลาย่อมรู้ความต้องการของประชาชนได้ดี และสามารถโน้มน้าวให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของการพัฒนาตนเองและท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ ที่หน่วยงานของรัฐเข้ามาจัดกิจกรรมด้วยวิธีการต่าง ๆ ได้ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อยกระดับการครองชีพและการศึกษาของประชาชนให้สูงขึ้นตามนโยบายของรัฐบาล (สุปัญญา กิติวิสาร, 2526) นอกจากนี้แล้วกำนันและผู้ใหญ่บ้านยังเป็นตัวแทนของท้องถิ่นในการทบทวนคดี และรับทราบนโยบายจากเจ้าหน้าที่ของรัฐนำไปถ่ายทอดและช่วยดำเนินการได้เป็นอย่างดี ตลอดจนเป็นตัวกลางในการประสาน เพื่อเชื่อมโยง ส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนได้เป็นอย่างดี เนื่องจากความใกล้ชิดได้รับความสะดวกและการยอมรับจากประชาชนในท้องถิ่นมากที่สุด ดังที่ วิรัช วิรัชนิการรณ (2530) กล่าวไว้ว่า "ผู้นำท้องถิ่นเป็นผู้ที่ประชาชนเคารพนับถือ ไว้วางใจและเป็นผู้ที่มีอำนาจต่อความรู้สึกนึกคิดและการตัดสินใจของประชาชน" ซึ่งสอดคล้องกับ นฤมล สีละบุตร (2531) ได้กล่าวถึงการติดต่อรับข่าวสารของชาวบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือว่า บุคคลที่เป็นแหล่งข่าวสารสำคัญได้แก่ กำนันและผู้ใหญ่บ้าน เนื่องจากมีค่านิยมดั้งเดิมที่ให้ความไว้วางใจและนับถือบุคคลเหล่านั้น

กำนันและผู้ใหญ่บ้าน จึงเป็นจุดรวมความต้องการของราษฎรในตำบลและหมู่บ้านหรืออาจกล่าวได้ว่า กำนัน ผู้ใหญ่บ้านเป็นตัวจักรสำคัญอันที่จะรักษาดุลยภาพระหว่างความต้องการที่เพิ่มขึ้นของราษฎร กับความประสงค์ของทางราชการ กรณีนี้การแสดงบทบาทของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านจึงมีผลกระทบโดยตรงต่อผลประโยชน์ของราษฎร และทางราชการอย่างยิ่ง นอกจากนี้ในสังคมชนบทของไทย กำนัน ผู้ใหญ่บ้านมักจะเป็นผู้อาวุโสที่จะต้องช่วยเหลือ "ลูกบ้าน" งานกิจการงานหรืองานพิธีการต่าง ๆ ทั้งที่เป็นเรื่องส่วนตัว อาทิ เช่น งานแต่งงาน งานบวช งานเผาศพอีกด้วย โดยสรุปแล้ว กำนัน ผู้ใหญ่บ้านต้องมีบทบาทในกิจกรรมเกือบทุกอย่างงานตำบลและหมู่บ้าน ยิ่งประชาชนต้องการบริการของรัฐบาลมากขึ้นเท่าไร ภาระหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น แม้ว่ากำนันจะมีสารวัตรกำนันเป็นผู้ช่วย มีคณะกรรมการตำบลเป็นที่ปรึกษาและผู้ใหญ่บ้านมีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ช่วย มีคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นที่ปรึกษาก็มีเพียงจำนวนน้อย และงานทาง

ปฏิบัติภายใต้ประโยชน์ไม่ได้เต็มที่ (ซูเกียร์ดี มุทธากาตุจน์, 2531) นอกจากนี้ ตามพระราชบัญญัติ ลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ.2457 ตามแห่งกำนันและผู้ใหญ่บ้านเท่านั้นที่ได้รับการเลือกตั้ง โดยประชาชน ส่วนตามแห่งอื่น ๆ เป็นตามแห่งจากการแต่งตั้ง โดยการเสนอของกำนันและผู้ใหญ่บ้าน เพื่อให้มาทำหน้าที่และมีบทบาทเพียงเป็นผู้ช่วยเท่านั้น และในทางปฏิบัติงานในพื้นที่กำนันและผู้ใหญ่บ้านเป็นบุคคลแรกที่เจ้าหน้าที่ต้องเข้าไปขออนุญาตหรือแจ้งให้ทราบ ก่อนการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในท้องถิ่น (พล ศรีภักยา, 2530)

ดังนั้นการให้ความสำคัญต่องานหรือการแสดงบทบาทในด้านต่าง ๆ ของกำนันและผู้ใหญ่บ้านจึงเป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะการให้บริการการศึกษาอกระบบโรงเรียน การจัดกิจกรรม ต้องการให้ถึงกลุ่มเป้าหมายในชุมชนมากที่สุด ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่าประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ อยู่ในชนบท การที่ประชาชนส่วนใหญ่นำได้รับการตอบสนองที่สอดคล้องความต้องการต่าง ๆ และได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตมีความสุข ย่อมทำให้สังคมโดยรวมดีขึ้นไปด้วย กล่าวได้ว่า กำนันและผู้ใหญ่บ้านมีส่วนสำคัญในการผลักดันให้กิจกรรมต่าง ๆ ที่มีในท้องถิ่นประสบความสำเร็จ แต่สภาพการดำเนินงานการจัดกิจกรรมการศึกษาอกระบบโรงเรียนในปัจจุบัน ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร กล่าวคือ ยังไม่สามารถดำเนินการเพื่อตอบสนองต่อประชาชนได้อย่างทั่วถึง ทั้งที่กรมการศึกษาอกระบบโรงเรียนได้กำหนดอุดมการณ์การศึกษาอกระบบโรงเรียนว่า การศึกษาอกระบบโรงเรียนเป็นการจัดการศึกษาเพื่อขยายโอกาสทางการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตลอดถึงผู้ใหญ่ที่อยู่อกระบบโรงเรียน ให้ได้รับประโยชน์ทันต่อเหตุการณ์ และให้มีโอกาสที่จะพัฒนาทักษะวิชาชีพ ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต พล ศรีภักยา (2530) ได้กล่าวถึงการดำเนินการจัดกิจกรรมการศึกษาอกระบบโรงเรียนที่ผ่านมาแม้ยังไม่สามารถที่จะจัดสนองนโยบายดังกล่าวได้ เนื่องจากมีข้อขัดข้องต่าง ๆ กล่าวคือ ระเบียบข้อมูลตอบสนองไม่ทันต่อเหตุการณ์ ขาดผู้ประสานงานในระดับอำเภอ ตำบล และขาดการนิเทศติดตาม ปัจจุบันจึงได้มีการกระจายให้มีการดำเนินงานลงสู่พื้นที่ให้มากที่สุด โดยการสร้างเครือข่ายงานการศึกษาอกระบบโรงเรียน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงาน กลุ่มบุคคลที่อยู่ในเป้าหมายในการเป็นเครือข่ายของงานการศึกษาอกระบบโรงเรียนกลุ่มหนึ่งก็คือ กำนันและผู้ใหญ่บ้าน

จากการดำเนินงานที่ผ่านมาแม้ว่าจะได้มีการกล่าวถึงความสำคัญของกำนันและผู้ใหญ่บ้านต่องานการศึกษาอกระบบโรงเรียน แต่ก็ยังไม่ปรากฏว่าได้มีการศึกษาว่ากำนันและผู้ใหญ่บ้านได้มีบทบาทอยู่ในระดับใด จึงเป็นประเด็นที่นำศึกษาว่ากำนันและผู้ใหญ่บ้านได้มีบทบาทต่อการจัดกิจกรรมการศึกษาอกระบบโรงเรียนอย่างไร มากน้อยเพียงใด เพื่อเป็นข้อมูลงานการวางแผน

ขยายการมีส่วนร่วมของกลุ่มบุคคลอื่นในท้องถิ่นต่อไป เนื่องจากกักกันและผู้ใหญ่บ้านนอกจากจะเป็นผู้นำท้องถิ่นมีหน้าที่ในการปกครอง ดูแลท้องถิ่นแล้ว ยังต้องอยู่ในฐานะของการเป็นตัวแทนของท้องถิ่น และเป็นตัวอย่างในการมีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมการศึกษา นอกโรงเรียน ผู้วิจัยจึงมีความต้องการที่จะศึกษาบทบาทของกักกันและผู้ใหญ่บ้านที่มีต่อการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนในบทบาท 3 ด้าน คือด้านการประชาสัมพันธ์ ด้านการประสานงาน และด้านการควบคุมและติดตามผล เนื่องจากเป็นบทบาทที่กักกันและผู้ใหญ่บ้านสามารถดำเนินการได้อย่างสะดวก ไม่ซับซ้อน สามารถแบ่งเบาปัญหาด้านการขาดแคลนบุคลากรในระดับท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี และเอื้อประโยชน์ต่อประสิทธิภาพการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี เช่นกัน โดยศึกษาจากการรับรู้ของกักกันและผู้ใหญ่บ้านเอง และเพื่อหาข้อมูลที่ชัดเจน เป็นจริงมากยิ่งขึ้น อีกทั้งเพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูล จึงได้ศึกษาจากการรับรู้ของหัวหน้าศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอและประชาชน ซึ่งเป็นผู้นำและผู้รับบริการการศึกษานอกโรงเรียน จึงเป็นบุคคลที่รับบทบาทกักกันและผู้ใหญ่บ้านที่มีต่อการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนได้เป็นอย่างดี อันจะทำให้ได้บทบาทของกักกันและผู้ใหญ่บ้านที่ชัดเจน และเป็นจริงตามที่ปฏิบัติ สามารถนำข้อมูลไปพิจารณาประกอบการพัฒนางานการศึกษานอกโรงเรียนและเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของกักกันและผู้ใหญ่บ้านต่อไป

ในการศึกษาคั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษานจังหวัดนครราชสีมา เนื่องจากเป็นจังหวัดที่มีจำนวนกักกันและผู้ใหญ่บ้านมากที่สุดของประเทศ คือ 3,206 คน (สำนักงานจังหวัดนครราชสีมา, 2539) ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่มีพลังสำคัญในการพัฒนาของจังหวัด มีบทบาทสำคัญในการผลักดันกิจกรรมของท้องถิ่นให้สำเร็จลุล่วงได้ นอกจากนี้จังหวัดนครราชสีมายังเป็นจังหวัดที่มีกลุ่มเป้าหมายในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนมากที่สุดตามภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และมีอัตราการเพิ่มสูงขึ้น กล่าวคือ ในปีงบประมาณ 2538 มีจำนวน 150,000 คน เพิ่มขึ้นจากปี 2537 ถึงร้อยละ 30 (กองแผนงาน กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2537) ส่วนในปีงบประมาณ 2539 ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดนครราชสีมาได้จัดทำแผนปฏิบัติการให้บริการการศึกษานอกโรงเรียน โดยกำหนดเป้าหมายไว้ถึง 181,100 คน ซึ่งเป้าหมายดังกล่าวนี้ มีพื้นฐานมาจากความต้องการของประชาชน จากความต้องการทางการศึกษานอกโรงเรียนที่มีอยู่ค่อนข้างมากนี้ ส่งผลให้ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดนครราชสีมาต้องพยายามหาบุคลากรและเครือข่ายในการจัดและให้บริการการศึกษานอกโรงเรียนทุกรูปแบบแก่ประชาชนให้กว้างขวางทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ ปัจจุบันได้มีการจัดตั้งศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ เพื่อรับผิดชอบในการ

บริหารและจัดบริการกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ให้เข้าถึงความต้องการของประชาชน แต่เนื่องจากเจ้าหน้าที่มีจำนวนน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับกาให้บริการที่ต้องครอบคลุมพื้นที่ของจังหวัด ที่มีพื้นที่กว้างใหญ่เป็นอันดับหนึ่งของประเทศและมีความแตกต่างทางด้านภูมิศาสตร์ ถึงแม้ว่าจะได้มีการจัดตั้งศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอขึ้นแล้ว ปัญหาด้านบุคลากรก็ยังไม่หมดสิ้นไป งานวิจัยของ คาร์ล แสนลิ่ง (2534) ได้กล่าวถึงปัญหาในส่วนของจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของจังหวัดนครราชสีมาว่ายังไม่สามารถมีบทบาทที่ชัดเจนแก่ประชาชน นอกจากนี้จังหวัดยังประสบปัญหาด้านการจัดการศึกษานด้านความเสมอภาค การบริหารการศึกษาและปัญหาด้านการติดตามและประเมินผล สาเหตุส่วนหนึ่งคือ การขาดบุคลากรในระดับท้องถิ่น นับเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วน เนื่องจากปัจจุบันจังหวัดนครราชสีมามีความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว เกิดปัญหาด้านการปรับตัวของประชาชน ข้อมูลจากฝ่ายสาธารณสุขจังหวัดนครราชสีมา ได้ระบุว่าสาเหตุการตายและเจ็บป่วยของประชาชนในจังหวัดสาเหตุหนึ่ง เนื่องมาจากความเจริญของเมืองและการพัฒนาเทคโนโลยีได้สะท้อนถึงผลจากการปรับตัวไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลง และการขาดความรู้ของประชาชน หากประชาชนไม่มีการพัฒนาด้าน การศึกษาก็จะทำให้เกิดผลเสียต่อคุณภาพชีวิตและเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาของจังหวัด การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการที่จะต้องเข้าไปมีบทบาทต่อการดำรงชีวิตของประชาชน เพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเองให้มีความก้าวหน้าควบคู่ไป กับความเจริญเติบโตของสังคมและเทคโนโลยีต่อไป กำนันและผู้ใหญ่บ้านในฐานะที่ใกล้ชิดกับชุมชนมากที่สุด ตลอดจนมีอำนาจหน้าที่โดยตรงในการปกครองดูแล ส่งเสริมและพัฒนาท้องถิ่น อีกทั้ง เป็นบุคคลที่ต้องรับรู้และเห็นชอบในการจัดกิจกรรมทุกประเภทที่จัดในท้องถิ่นดังได้กล่าวมาแล้ว จึง เป็นบุคคลที่สำคัญยิ่งกลุ่มหนึ่งในการให้ความร่วมมือและเป็นตัวอย่างในการส่งเสริมการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนแก่ทุกคนในท้องถิ่น

การศึกษาบทบาทของกำนันและผู้ใหญ่บ้านที่มีต่อการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามการรับรู้ของตนเอง หัวหน้าศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอและประชาชนในจังหวัดนครราชสีมา ในครั้งนี้จะเป็นข้อมูลเพื่อใช้เป็นแนวทางในการที่จะพัฒนาการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทของกำนันและผู้ใหญ่บ้านใน 3 ด้าน คือ การประชาสัมพันธ์ การประสานงาน และการควบคุมและติดตามผลที่มีต่อการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามการรับรู้ของตนเอง หัวหน้าศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ และประชาชน ในจังหวัดนครราชสีมา

2. เพื่อเปรียบเทียบการรับรู้เกี่ยวกับบทบาทของกำนันและผู้ใหญ่บ้านใน 3 ด้านคือ การประชาสัมพันธ์ การประสานงาน และการควบคุมและติดตามผลที่มีต่อการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามการรับรู้ของตนเอง หัวหน้าศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ และประชาชนในจังหวัดนครราชสีมา

สมมติฐานของการวิจัย

มนุษย์มีความแตกต่างกันในด้านจิตวิทยา คือ มีทัศนคติ ความเชื่อ ความต้องการ และค่านิยมต่างกัน ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากลักษณะการอบรมเลี้ยงดูที่แตกต่างกัน การดำรงชีวิตภายในสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ไม่เหมือนกัน ประสบการณ์ต่างกัน ฯลฯ ด้วยความแตกต่างทั้งหลายทั้งปวงนี้เอง ทำให้มนุษย์เลือกเปิดรับสารและเลือกรับรู้แตกต่างกัน (Melvin L. De Fleur, 1973 อ้างถึงใน รุ่งอรุณ อุดมศิลป์, 2535)

จากแนวคิดดังกล่าวทำให้มองเห็นความแตกต่างในการรับรู้ของกำนันและผู้ใหญ่บ้าน หัวหน้าศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ และประชาชน เกี่ยวกับบทบาทของกำนันและผู้ใหญ่บ้านที่มีต่อการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานของการวิจัยดังนี้

บทบาทของกำนันและผู้ใหญ่บ้านที่มีต่อการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามการรับรู้ของตนเอง หัวหน้าศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ และประชาชนในจังหวัดนครราชสีมา แตกต่างกันทุกด้าน คือ

1. ด้านการประชาสัมพันธ์
2. ด้านการประสานงาน
3. ด้านการควบคุมและติดตามผล

ขอบเขตของการวิจัย

1. ในการศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาบทบาทของกานันและผู้ใหญ่บ้านใน 3 ด้านคือ การประชาสัมพันธ์ การประสานงาน และการควบคุมและติดตามผล ที่มีต่อการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน 3 ประเภทคือ การศึกษาพื้นฐานและการศึกษาต่อเนื่องสายสามัญ การพัฒนาทักษะทางด้านอาชีพ และการศึกษาเพื่อให้ความรู้ข้อมูลข่าวสาร

2. ประชากรที่ใช้ในการศึกษามี 3 กลุ่มคือ

2.1 กานันและผู้ใหญ่บ้านในจังหวัดนครราชสีมา (ตามยอดสำรวจจากสำนักงานปกครองจังหวัดนครราชสีมา มกราคม 2539) กล่าวคือ มีกานัน 279 คน และผู้ใหญ่บ้าน 2,927 คน รวมทั้งสิ้น 3,206 คน

2.2 หัวหน้าศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ ในจังหวัดนครราชสีมา ทั้งหมดคือ จำนวน 25 คน (ยอดสำรวจจากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดนครราชสีมา, มกราคม 2539)

2.3 ประชาชน ได้แก่ ประชาชนที่เป็นผู้รับบริการการศึกษานอกระบบโรงเรียนจากศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอในจังหวัดนครราชสีมา ตามกลุ่มเป้าหมายการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดนครราชสีมา ประจำปีงบประมาณ 2539 จำนวน 181,100 คน

3. ตัวแปรที่ศึกษาในการวิจัยคือ

3.1 ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่ม

- กานันและผู้ใหญ่บ้าน
- หัวหน้าศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ
- ประชาชน

3.2 ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ การรับรู้เกี่ยวกับบทบาทของกานันและผู้ใหญ่บ้าน ใน 3 ด้าน คือ

1. การประชาสัมพันธ์
2. การประสานงาน
3. การควบคุมและติดตามผล

ที่มีต่อการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน 3 ประเภท คือ การศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาต่อเนื่องสายสามัญ การพัฒนาทักษะทางด้านอาชีพ และการศึกษาเพื่อให้ความรู้ข้อมูลข่าวสาร

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

บทบาทของกำนันและผู้ใหญ่บ้าน หมายถึง การแสดงออกทางพฤติกรรมของกำนันและผู้ใหญ่บ้านที่ปฏิบัติจริง เพื่อการส่งเสริมการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน จากบทบาท 3 ด้าน คือ การประชาสัมพันธ์ การประสานงาน และการควบคุมและติดตามผล

การประชาสัมพันธ์ หมายถึง การทบทวนพูดคุย การประชุมชาวบ้านหรือการใช้เอกสารเพื่อการจูงใจ หรือเผยแพร่งานการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยกำนันและผู้ใหญ่บ้าน

การประสานงาน หมายถึง การติดต่อเชื่อมโยงงาผู้ใหญ่บ้านและผู้รับบริการการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ความร่วมมือหรืออำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดกิจกรรมโดยกำนันและผู้ใหญ่บ้าน

การควบคุมและติดตามผล หมายถึง การกำกับ ควบคุม และการรายงานผลการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อให้การดำเนินการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและถูกต้องโดยกำนันและผู้ใหญ่บ้าน

กำนันและผู้ใหญ่บ้าน หมายถึง บุคคลที่เป็นผู้ปกครองรับผิดชอบประจำในแต่ละเขตของตำบลและหมู่บ้าน ที่ได้รับการเลือกตั้งมาจากประชาชน และได้รับการแต่งตั้งจากทางราชการตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ อันที่นี้คือกำนันและผู้ใหญ่บ้านในจังหวัดนครราชสีมา

หัวหน้าศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ หมายถึง ผู้รับผิดชอบการบริหารงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนระดับอำเภอในจังหวัดนครราชสีมาที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนแต่งตั้ง

ประชาชน หมายถึง ประชาชนที่เป็นผู้รับบริการการศึกษานอกระบบโรงเรียนจากศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอในจังหวัดนครราชสีมา ตามกลุ่มเป้าหมายการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ประจำปีงบประมาณ 2539 ประเภทการศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาต่อเนื่องสายสามัญและประเภทการพัฒนาทักษะทางด้านอาชีพ ที่รับบริการอยู่ในช่วงระยะเวลาที่เก็บข้อมูล

กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ที่จำแนกเป็น 3 ประเภทคือ การศึกษาพื้นฐานและการศึกษาต่อเนื่องสายสามัญ การพัฒนาทักษะทางด้านอาชีพ และการศึกษาเพื่อให้ความรู้ข้อมูลข่าวสาร

การศึกษาพื้นฐานและการศึกษาต่อเนื่องสายสามัญ หมายถึง การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสายสามัญ สำหรับผู้ที่อยู่นอกระบบโรงเรียนตั้งแต่อ่านออกเขียนได้ จนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

การพัฒนาทักษะทางด้านอาชีพ หมายถึง การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสายอาชีพแก่ประชาชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียนที่ขาดโอกาส เพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะ และเจตคติเพื่อการประกอบอาชีพ โดยเน้นการพัฒนาอาชีพท้องถิ่น และตอบสนองความต้องการของประชาชน

การศึกษาเพื่อให้ความรู้ข้อมูลข่าวสาร หมายถึง การจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติในสังคม ซึ่งดำเนินการโดยการพัฒนาแหล่งความรู้และเครือข่ายการเรียนรู้ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ได้ทราบบทบาทของกักกันและผู้นำหมู่บ้านที่มีต่อการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน
2. ได้ข้อมูลสำหรับผู้เกี่ยวข้องงานการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนมาพิจารณาพิจารณาประกอบการปรับปรุงและแก้ไขการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนต่อไป
3. ได้ทราบแนวทางการปรับปรุงบทบาทของกักกันและผู้นำหมู่บ้านที่มีต่อการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย